

**ANALIZA RUCHU TURYSTYCZNEGO W LATACH 2003-2005
NA TLE WARUNKÓW PRZYRODNICZYCH I KULTUROWYCH
WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO**

WSTĘP

Województwo zachodniopomorskie jest położone w północno-zachodniej części Polski. Północną granicę województwa wyznacza linia brzegowa Morza Bałtyckiego. Przez morze region ten sąsiaduje z Danią i Szwecją. Od zachodu graniczy z Niemcami, a od południa z dwoma województwami lubuskim i wielkopolskim. Sąsiadem na wschodzie jest województwo pomorskie.

Województwo zachodniopomorskie zostało powołane na podstawie ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu trójstopniowego podziału terytorialnego państwa na gminy, powiaty i województwa. Zostało ukształtowane w wyniku połączenia województw szczecińskiego i koszalińskiego oraz 11. gmin województwa gorzowskiego, 5. gmin województwa pilskiego i 3. gmin województwa słupskiego.

Utworzony region został podzielony na 114 gmin i 21 powiatów, w tym 3 grodzkie i 18 ziemskich. Obecny stan podziału administracyjnego województwa Zachodniopomorskiego przedstawia mapka (ryc.1).

Zachodniopomorskie zajmuje powierzchnię 22 902 km², która stanowi około 7,3% terytorium Polski. Pod tym względem województwo ma 5. miejsce w kraju. Jak podaje Kosacki oraz Kucharski (2005) cały region zamieszkuje 1731 tys. osób, stanowiących 4,5% krajowej populacji. Gęstość zaludnienia jest stosunkowo mała i wynosi 76 osób na km kw. W granicach województwa znajduje się ponad 3,1 tys. wsi oraz 61 miast, z czego do największych zalicza się Szczecin, Koszalin, Stargard Szczeciński, Świnoujście oraz Kołobrzeg. Stolicą regionu jest Szczecin.

Ryc.1. Podział administracyjny województwa zachodniopomorskiego.
Źródło: www.wikipedia.org

Gospodarka województwa opiera się na ponad 130 tys. firmach, które łącznie zatrudniają 633 tys. pracowników. Wśród podmiotów gospodarczych najliczniej reprezentowany jest handel detaliczny i hurtowy oraz usługi naprawcze - łącznie 47,6 tys. firm, w których pracuje 112 tys. osób. Obie branże - handlowa oraz usług naprawczych są drugim pod względem wielkości pracodawcą w regionie. Najwięcej miejsc pracy znajduje się w przemyśle. Ponad 12,2 tys. przedsiębiorstw produkcyjnych zatrudnia łącznie 117 tys. osób. Dominuje przemysł stoczniowy. Największym pracodawcą jest Stocznia Szczecińska. Pozostałe branże to energetyka, przemysł chemiczny oraz spożywczy. Wraz z transportem i rybołówstwem są one wizytówką regionu. Spośród wszystkich jednostek gospodarczych 97,8% stanowią firmy prywatne. Zatrudniają one łącznie 58,6% wszystkich pracujących, co wskazuje, że w prywatnym sektorze gospodarki regionu przeważają małe firmy. Do najbardziej sprywatyzowanych sektorów należą: budownictwo, handel i usługi naprawcze oraz transport, gospodarka magazynowa i łączność.

Zachodniopomorskie to region charakteryzujący się dobrymi warunkami rozwoju rolnictwa. Jest także jednym z najbardziej zielonych obszarów Polski. Lasy i grunty leśne zajmują ponad 7,9 tys. km², czyli około jednej trzeciej powierzchni regionu. Rzeźba terenu województwa zachodniopomorskiego jest efektem działalności lądolodu skandynawskiego w okresie plejstoceniowym. Pas moren czołowych ciągnie się od Cedyni przez Myślibórz, Ińsko, Szczecinek oraz Bytów. Na zachodzie wzniesienia wynoszą od 100-150 m n.p.m., a w części wschodniej 200-250 m n.p.m. W tej strefie dominuje krajobraz pagórkowato-pojezierny. Na południe od moreny czołowej występuje krajobraz sandrowo-pojezierny. Natomiast po północnej stronie wytworzyła się strefa gliniastej moreny dennej o lekko sfałdowanej powierzchni z krajobrazem równin morenowych. Na wybrzeżu powstała odrębna strefa (klify, mierzeje, zalewy oraz równiny aluwialne).

Przez teren województwa przepływają rzeki, między innymi: Odra, Ina, Rega, Drawa, Parsęta, Wieprza oraz Gwda. U ujścia Odry występuje rozległy Zalew Szczeciński. Na obszarze województwa występuje około 4 tys. jezior o powierzchni powyżej 1 ha. Większość z nich znajduje się w strefie moren czołowych i ma charakter rynnowy. Jest też kilka jezior ujściowych (jeziro Dąbie) oraz przybrzeżnych (jeziora: Jamno, Bukowo, Gardno, Łebsko i inne).

Klimat województwa należy do umiarkowanych, z przewagą wiatrów zachodnich, północno-zachodnich i północnych. Jednocześnie, ze względu na bliskość morza i znaczną liczbę zbiorników wodnych oraz dużą powierzchnię lasów, charakteryzuje się podwyższoną wilgotnością powietrza.

WALORY TURYSTYCZNE WOJEWÓDZTWA

Województwo zachodniopomorskie jest jednym z najważniejszych regionów turystycznych kraju. Wyróżnia się bardzo interesującym środowiskiem naturalnym i kulturowym. Tworzy ono podstawę rozwoju działalności turystycznej. Interesująco przedstawiają się także walory środowiska przyrodniczego. Urozmaicony krajobraz oraz bogactwo flory i fauny to dodatkowe atuty z punktu widzenia ruchu turystycznego. Walory te są elementami, które różnicują ruch turystyczny na tym obszarze. Województwo charakteryzuje się także licznymi zabytkami architektury.

Najistotniejszym dla turystyki obszarem województwa jest wybrzeże morskie Bałtyku. Wyróżnia się całym zespołem walorów środowiska, które daje styk lądu z morzem. Blisko 185 - kilometrowy pas wybrzeża w województwie zachodniopomorskim tworzy niemal połowę całości morskiego wybrzeża

Polski. Składają się na niego szerokie, piaszczyste plaże z wydrami i lasami oraz płytkimi jeziorami nadmorskimi (największe to: Jamno, Bukowo, Wicko, Kopań). Ze względu na brak odpowiedniej infrastruktury lub zanieczyszczenia wód, większość z wymienionych jezior nie jest wykorzystywana do celów rekreacyjnych. Wybrzeże ma jednak bardzo urozmaicony charakter, co przesadza o dużej atrakcyjności krajobrazu. W miejscach przylegania do morza moreny czołowej, pod wpływem działalności abrazyjnej fal morskich, wytworzył się klifowy typ wybrzeża wysokiego. W najpiękniejszej postaci odcinki klifowego wybrzeża uformowały się na wyspie Wolin, a także w rejonie Trzęsacza. Dominuje jednak typ wybrzeża płaskiego, któremu towarzyszą rozległe piaszczyste plaże należące do największych atrakcji turystycznych regionu.

Walory wypoczynkowe omawianego terenu wiążą się przede wszystkim z morskim klimatem i możliwością kąpieli w wodach Bałtyku. Obszar ten wyróżnia się najlepszymi walorami klimatycznymi, a szczególnie termicznymi. Wskazane zalety wypoczynkowe omawianego obszaru wpłynęły na silny rozwój ruchu turystycznego o charakterze pobytowym. Szczególna jego koncentracja występuje w licznych miejscowościach usytuowanych wzdłuż linii brzegowej.

Największe skupiska obiektów świadczących usługi turystyczne występują na wybrzeżu. Rozciągają się tutaj uznawane za najczystsze na środkowym wybrzeżu kąpieliska, wyróżniające się wspaniałymi piaszczystymi plażami. Należą do nich: Świnoujście, Darłówek, Kamień Pomorski, Ustronie Morskie, Międzyzdroje, Dziwnów, Dźwirzyno, Mrzeżyno, Jarosławiec, Pobierowo, Mielno, Darłowo oraz Kołobrzeg. Miejscowości te mogą pochwalić się jednocześnie bogatą tradycją kulturową. Jest to strefa największej koncentracji ruchu turystycznego. Oprócz szerokich piaszczystych plaż, osłoniętych zalesionymi wydrami, można spotkać tutaj wysokie wybrzeże klifowe z powstałymi w wyniku działań morza, malowniczymi urwiskami w okolicach Niechorza, Międzyzdrojów, Ustronia Morskiego, Jarosławca oraz Trzęsacza (z ciekawymi ruinami gotyckiego kościoła nad skarpią).

Region odznacza się dużym zalesieniem (33,6%). Największymi kompleksami leśnymi są puszcze: Goleniowska, Wkrzańska, Bukowa, Drawska, Koszalińska, Barlinecka oraz Bory Myśliborskie. W drzewostanie tych lasów dominuje sosna i buk. Obszar obfituje w tereny przyrodnicze, prawnie chronione. Znajdują się tu dwa parki narodowe - Woliński i Drawieński, pięć parków krajobrazowych (Barlinecko-Gorzowski, Drawsko-Iński, Cedyński, Doliny Dolnej Odry, Szczeciński), 75 rezerwatów przyrody oraz 1172 pomniki przyrody występujące w wielu miejscach regionu. Pomnikami przyrody są najczęściej drzewa, wyróżniające się rozmiarami lub specyficzną, ciekawą formą ukształtowania. Są to głównie buki, lipy, dęby, cisy oraz jesiony.

Ryc. 2. a) fragment stromych brzegów klifowych, b) Jezioro Turkusowe, c) żubry.
Źródło: www.miedzyzdroje.pl

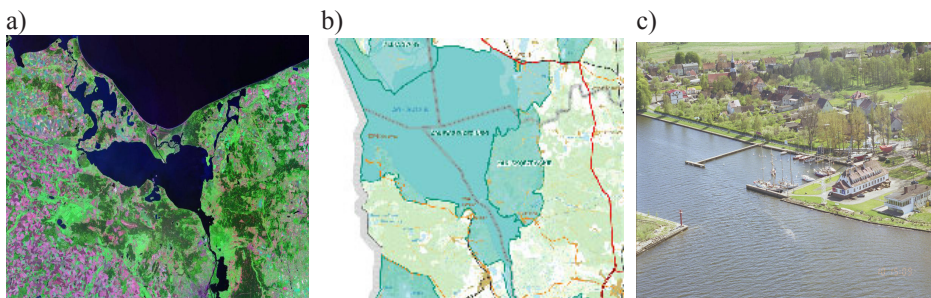
Szczególnie znaczącą atrakcją turystyczną jest Woliński Park Narodowy, cenny ze względu na walory przyrodnicze oraz krajobrazowe. Na jego terenie występują jeziora polodowcowe, wybrzeże klifowe oraz lasy będące ostoją ptaka drapieżnego, symbolu Polski - orła białego. Park został utworzony w środkowej części wyspy Wolin w 1960 r. Rozpościera się na powierzchni prawie 11 tys. ha. Lasy z przewagą borów sosnowych zajmują 90% tego obszaru. Zachowały się tu także cenne naturalne buczyny pomorskie. Najbardziej atrakcyjnie krajobrazowo są strome brzegi klifowe (ryc. 2 a), pocięte jarami, delta Świny, która jest ostoją ptaków o znaczeniu europejskim oraz Jezioro Turkusowe koło Wapnicy (ryc. 2 b). W Międzyzdrojach znajduje się Muzeum Wolińskiego Parku Narodowego oraz rezerwat pokazowy żubrów (ryc. 2 c).

Z dala od wybrzeża morskiego, w południowej części województwa ruch turystyczny skupia się nad licznymi jeziorami, otoczonymi dużymi kompleksami leśnymi. Szczególnie wyróżnia się Pojezierze Drawskie z pagórkowatą rzeźbą terenu, gdzie względne wysokości wzniesień osiągają ponad 100 m. Na jeziorach o dobrze rozwiniętej, urozmaiconej linii brzegowej (Drawsko, Łubie, Wielimie) i rzekach (Drawa) rozwija się turystyka wodna. Głównymi centrami turystycznymi są tu Czaplinek oraz Szczecinek, a także Biały Bór, który jest ośrodkiem sportu jeździeckiego i szczytowo-pompowa elektrownia w Żydowie koło Polanowa, która wykorzystuje osiemdziesięciometrową różnicę poziomów wód dwóch sąsiednich jezior. W okolicach Drawska Pomorskiego, wśród lasów, jest usytuowany jeden z największych poligonów wojskowych w środkowej Europie.

Na pograniczu z regionem lubuskim występuje Drawieński Park Narodowy. Obejmuje powierzchnię 11 tys. ha, z częścią dolin rzecznych Drawy i dolną

częścią jej lewego dopływu Płociczną oraz sporą część Puszczy Drawskiej. Wody stanowią około 13% powierzchni parku i obejmują liczne jeziora rynnowe, m.in. Ostrowiec, Czarne, Martwe oraz Sitno. W szacie roślinnej dominują buki, graby, dęby oraz bory sosnowe. Z roślin chronionych występuje rozmarynek i storczyki. Faunę tworzą m.in. orzeł bielik, bocian czarny, kormoran oraz bóbr i wydra (symbol parku). Spływ kajakowy rzeką Drawą, prowadzący przez park, należy do największych atrakcji turystycznych w tym rejonie.

Charakterystyczną cechą województwa zachodniopomorskiego jest również obfitość wód powierzchniowych. Zajmują one około 6% obszaru województwa i 15,7% powierzchni wód w Polsce. Pod tym względem województwo zachodniopomorskie zajmuje drugie miejsce w kraju po województwie warmińsko-mazurskim.

Ryc. 3. a) Zalew Szczeciński – zdjęcie satelitarne, b) Zalew Szczeciński – mapa dojazdowa, c) Trzebież.

Źródło: www.wikipedia.org, www.polska.pl, www.ums.gov.pl.

W pasie nadmorskim znajdują się jeziora przybrzeżne (Jamno, Wicko, Bukowo). Najbardziej charakterystycznym zbiornikiem wodnym, stwarzającym doskonałe warunki dla rozwoju rekreacji i turystyki aktywnej oraz kwalifikowanej jest Zalew Szczeciński (ryc. 3 a, b) o powierzchni 968 km² (w tym w granicach Polski - 479 km²). Zalew wchłania potężny strumień wód Odry i oddaje je morzu trzema cieśninami - Świną, Dźwiną i Pianą. Po obu stronach Zalewu Szczecińskiego znajduje się znaczna liczba przystani jachtowych i portów, sprzyjających rozwojowi turystyki i sportów wodnych na tym obszarze, tworząc szczególnie ważne miejsce dla miłośników żeglarstwa, z jej głównym ośrodkiem w Trzebieżu (ryc. 3 c).

Doskonałe, często jeszcze nie do końca odkryte przez turystów, warunki do wypoczynku występują również na Pojezierzach: Słowińskim, Myśliborskim, Wałęckim oraz Ińskim. Znajduje się tu kilkaset jezior o powierzchni ponad 1 ha,

w tym jezioro Dąbie (5,5 tys. Ha - największe jezioro deltowe w Polsce), co daje możliwość uprawiania windsurfingu. Turyści, którzy pragną czynnego wypoczynku mogą skorzystać z wspaniałych szlaków kajakowych na rzekach (Parsęta, Wieprza).

Miejscami wypoczynku nie tylko mieszkańców regionu są zalesione tereny wokół Szczecina: Wzgórza Bukowe z Puszcą Bukową i Jeziorem Szmaragdowym, Wzgórza Warszewskie, Puszcza Goleniowska i Wkrzańska oraz okolice jezior Miedwie i Dąbie. Na Zalewie Szczecińskim rozwija się turystyka żeglarska. Dużym ośrodkiem wypoczynkowym stał się Myślibórz nad jeziorem Myśliborskim. Piękne krajobrazy można podziwiać w dolinie Odry na odcinku Czelin-Bielinek, z wysokimi, podciętymi przez rzekę brzegami, na obszarze Cedyńskiego Parku Krajobrazowego.

Istotnym wzbogaceniem walorów wypoczynkowych omawianego obszaru są zasoby wód mineralnych i wartościowych borowin. Dzięki wykorzystaniu solanek, głównie jodowo-bromowych rozwinęły się zakłady przyrodolecznicze, a wiele miejscowości nadmorskich łączy funkcje kąpielisk z funkcjami uzdrowiskowymi (Świnoujście, Międzyzdroje, Kamień Pomorski, Kołobrzeg oraz Połczyn Zdrój).

Doskonałym przykładem może być Połczyn Zdrój, gdzie od dłuższego już czasu wykorzystuje się wody szczawowo-żelaziste w celach leczniczych. Prowadzone badania zasobów wód solankowych o podwyższonej temperaturze stwarzają dalsze możliwości rozwoju lecznictwa w tym znanym uzdrowisku. Okolice Połczyna Zdroju są także rejonem występowania cennych borowin. Wykorzystując zasoby wód mineralnych - w istniejących w Połczynie Zdroju sanatoriach, wyposażonych w nowoczesne urządzenia lecznicze oraz łaźienki do kąpeli mineralnych, borowinowych i kwasowęglowych - leczy się liczne schorzenia, w tym reumatyczne, choroby kobiece oraz choroby obwodowego układu nerwowego. Dodatkowym walorem okolic Połczyna jest specyficzny klimat o właściwościach leczniczych. Obecność źródeł wód mineralnych to zaleta, która w sposób szczególny decyduje o kształtowaniu się i rozwoju ruchu turystycznego. Określa zakres możliwości wykorzystania ich w leczeniu różnorodnych chorób czy w zabiegach rekonwalescencyjnych i profilaktycznych, podnosząc zasadniczo atrakcyjność turystyczno-wypoczynkową określonej miejscowości.

Walory wypoczynkowe województwa zachodniopomorskiego uzupełniają bogate zalety walorów krajoznawcze. Wynikają one zarówno z cech środowiska przyrodniczego, jak i z przeszłości kulturowej tego obszaru. Podnoszą ogólną atrakcyjność turystyczną omawianego terenu. Wzbogacają programy pobytów

treściami poznawczymi. Cenne walory krajoznawcze krajobrazu kulturowego regionu wiążą się z historią osadnictwa, rozwojem życia społeczno-gospodarczego, wynikają z ciekawej i burzliwej przeszłości historycznej oraz współczesnych dokonań człowieka.

Najbardziej wartościowe zabytki architektury koncentrują się w miastach regionu (Szczecin, Stargard Szczeciński, Chojna, Kamień Pomorski oraz Darłowo). Za najcenniejszy zabytek województwa uważa się gotycki kościół NMP w Stargardzie Szczecińskim. W Szczecinie na szczególną uwagę zasługują liczne zabytki architektury. Wyróżnia się tu renesansowy, odbudowany po zniszczeniach wojennych, zamek książąt pomorskich, fragmenty murów miejskich z Basztą Siedmiu Płaszczy, gotycki dom Loitzów oraz archikatedra św. Jakuba Apostoła. W Muzeum Pomorza Zachodniego, w liczbie około 100 tys. Ekspонатów są zgromadzone, ruchome zabytki dóbr kultury, dokumentujące i ilustrujące słowiańskie pradzieje Pomorza Zachodniego, historię żeglugi na Bałtyku i dzieje budownictwa okrętowego, a także przyrodę i etnografię regionu. Najmłodszym działem tego muzeum są zbiory afrykanistyczne. Miasto dysponuje kilkoma teatrami, licznymi kinami i domami kultury. Szczecin jest także ważnym ośrodkiem naukowym. Mają tu siedzibę placówki PAN, a także uniwersytet, Pomorska Akademia Medyczna, Akademia Rolnicza oraz Szkoła Morska i Szkoła Rybołówstwa Morskiego.

Kolejną wartą uwagi miejscowością na tym terenie jest Świnoujście. Oprócz roli uzdrowiska i ośrodka czasowego, pełni ono ważną funkcję ośrodka kulturowego. W mieście warto odwiedzić Muzeum Rybołówstwa Morskiego z bogatymi zbiorami fauny morskiej i tradycyjnych narzędzi używanych do połowu. Ogromną atrakcją jest latarnia morska, niegdyś najwyższa na świecie, dziś najwyższa nad Bałtykiem z galerią widokową (ryc. 4 c). W kombinacie rybołówstwa „Odra” znajduje się oryginalne muzeum ryb mrożonych z rzadkimi rybami egzotycznymi. Co roku w mieście odbywa się Festiwal Artystyczny Młodzieży Akademickiej FAMA (ryc. 4 b) i Ogólnopolski Przegląd Piosenki Morskiej „Wiatrak”.

Do najstarszych zabytków budownictwa województwa zalicza się kościół romański w Moryniu, a także kościoły romańsko-gotyckie - pocysterski w Kołbaczu oraz katedrę w Kamieniu Pomorskim. Specyficzną cechą regionu jest wyróżniająca się wśród zabytków budownictwa architektura późnego średniowiecza. Zachowały się gotyckie katedry w Kołobrzegu i Koszalinie, liczne kościoły gotyckie - w Szczecinie, Świdninie, Darłowie, Białogardzie, Gryfinie, Gryficach, Chojnie oraz Trzebiatowie. Średniowieczne budownictwo świeckie reprezentują liczne fragmenty murów miejskich z bramami i basztami

(Stargard Szczeciński, Koszalin, Szczecin, Pyrzyce, Chojna, Gryfice, Trzebiatów), kamienice mieszczańskie (Szczecin, Stargard Szczeciński), gotyckie ratusze (Szczecin, Chojna, Stargard Szczeciński). Ocalało kilka zamków średniowiecznych przebudowanych w następnych epokach (Szczecin - najokazalszy, Darłowo, Świdnin). Na wybrzeżu występują dziewiętnastowieczne latarnie morskie (Świnoujście, Jarosławiec). Największą placówką muzealną jest Muzeum Narodowe w Szczecinie. Ciekawe zbiory posiadają: Muzeum Okręgowe w Koszalinie, Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu, muzea regionalne w Stargardzie Szczecińskim, Darłowie i Wolinie. W Gryficach znajduje się ciekawy Skansen Kolei Wąskotorowej.

Do najwspanialszych atrakcji turystycznych regionu należy zaliczyć także miejscowości wyspy Wolin - Wolin i Międzyzdroje. W Wolinie, centralnej osadzie (stolicy) starosłowiańskiego plemienia Wolinian (IX-XII) na uwagę zasługuje rezerwat archeologiczny chroniący słowiańskie cmentarzysko z IX-XI wieku, zwane „Wzgórzem Wisielczym” oraz dawny słowiański gród na „Srebrnym Wzgórzu”.

Ryc. 4. a) fragment promenady gwiazd w Międzyzdrojach, b) festiwal FAMA, c) latarnia morska w Świnoujściu.

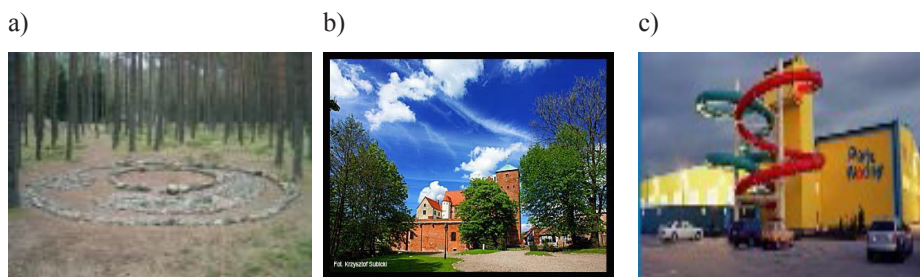
Źródło: www.um.swinoujście.pl i www.miedzyzdroje.pl

W Międzyzdrojach na uwagę zasługuje Muzeum Wolińskiego Parku Narodowego oraz Rezerwat Pokazowy Żubrów. Dużą sławą wśród turystów cieszy się w mieście Promenada Gwiazd z odciskami dłoni popularnych polskich aktorów (ryc. 4 a). Co roku znaczne powodzenie mają również letni Festiwal Gwiazd oraz Międzynarodowy Festiwal Chórów Polonijnych, które przyciągają turystów nie tylko z całego kraju, ale i ze świata.

Wśród miast, które w 1945 r. powróciły do Polski w stanie całkowitej ruiny znalazł się m.in. Kołobrzeg. Obecnie miasto odznacza się żywym tempem rozwoju. Pełni złożone funkcje ośrodka portowego i przemysłowego oraz uzdrowiska.

Najbardziej uroczym miejscem miasta jest ulica Dubois, zwana Złotą Uliczką. Dużym powodzeniem u turystów cieszy się molo spacerowe oraz latarnia, która jest doskonałym punktem widokowym. Do większych miast regionu należy także Koszalin. Warto odwiedzić Pałac Młynarzy. Na uwagę zasługuje park z amfiteatrem - miejscem Światowych Festiwali Chórów Polonijnych. Ponadto na Górze Chełmskiej, na miejscu średniowiecznej świątyni pogańskiej znajduje się dziś sanktuarium maryjne, licznie odwiedzane przez pielgrzymki.

W pobliżu warto odwiedzić miejscowość Grzybnica z unikatowym w Polsce, a także w Europie cmentarzyskiem skandynawskiego plemienia Gotów, w skład którego wchodzi „Kamienne Kręgi” z I-II wieku n.e. Wśród odwiedzających jest rozpowszechniana informacja, że kamienne kręgi są miejscami o szczególnej energii. Mają podobno wpływać kojąco na system nerwowy, przywracać harmonię i równowagę w polu energetycznym człowieka (ryc. 5 a).

Ryc. 5. a) kamienne kręgi, b) Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, c) park wodny „Jan” w Darłowie.

Źródło: www.naszekaszuby.pl, www.info.darlowo.pl oraz www.parkwodny.net

Nie sposób pominąć również gminy Będzino, a w szczególności gospodarstwa ogrodniczego, które prowadzi Szkółkę Roślin Ozdobnych – HORTULUS w Dobrzycy. Zajmuje ona powierzchnię ponad 70 ha. Zachęca się do zwiedzenia tego gospodarstwa wszystkich przejeżdżających przez gminę Będzino. Można tam zobaczyć i podziwiać m.in.: ogród japoński, wodny, ziołowy i ogród francuski.

Do zwiedzenia jest również galeria z działem muszli i marynistyki oraz z możliwością zrobienia zakupów pośród dużego wyboru (około 2000) wzorów donic i doniczek, w tym ze szkła, wikliny, mosiądzu oraz obrazów, ram, a także rzeźby oraz artykułów z Afryki i Dalekiego Wschodu (Gościnnie...2005).

Należy odwiedzić również Darłowo, szczytące się zamkiem Książąt Pomorskich i kaplicą św. Gertrudy. Kaplica jest wzorowana na jerozolimskiej świątyni Grobu Świętego i stanowi jeden z najcenniejszych zabytków Pomorza

(ryc. 5 b). Zachował się tu średniowieczny układ urbanistyczny z rynkiem pośrodku jako głównym placem w mieście oraz barokowy ratusz z XIII w. Ponadto w mieście znajduje się skansen sprzętu lotniczego i broni morskiej.

Dla miłośników kąpieli ciekawą propozycją może być park wodny „Jan”, gdzie główną atrakcją są jedyne w Europie baseny z wodą morską, a także dwie zjeżdżalnie TURBO – o długości 104 i 70 m - jedne z najszybszych w Polsce (ryc. 5 c). Interesujący jest Białogard z fragmentami murów obronnych z basztami i Wysoką Bramą oraz kościołem Narodzenia NMP z XIV w. Ważne ośrodki krajoznawcze omawianego regionu to także Złocieniec z ruinami zamku XIII-wiecznego oraz Czaplinek z XVIII- i XIX-wiecznymi zabytkami. W Czaplinku bierze początek szlak kajakowy o długości 173 km, uważany często za najbardziej atrakcyjny w Polsce. Rolę ośrodka turystyki i sportu jeździeckiego spełnia Biały Bór. Położony jest pomiędzy dwoma jeziorami Łobez i Bielsko.

Niemniej atrakcyjne położenie wśród jezior i wzgórz ma Świdwin, z licznymi zabytkami architektury. Wokół miasta biegnie atrakcyjny szlak turystyczny „kocioł świdwiński”. Przez omawiany obszar przebiega południkowo jedna z ważniejszych tras turystycznych Polski, prowadząca nad Bałtyk. Według Kruczka (2005) najpiękniejszy fragment tej trasy to odcinek między Czaplinkiem a Połczynem, liczący przeszło 130 zakrętów.

Pomorze Zachodnie to idealne miejsce wypoczynku dla miłośników ciszy i wędkowania. Dostępne dla turystów są liczne jeziora i rzeki oraz Morze Bałtyckie. Pośród licznych gatunków ryb bytujących w poszczególnych wodach spotkać można m.in.: łososia, troć wędowną, pstrąga potokowego i tęczowego, węgorza, lina, szczupaka i sandacza oraz okazałe sumy. O wysokim stanie zarybienia tych wód mogą świadczyć liczne kluby wędkarskie oraz ogólnopolskie imprezy i zawody organizowane dla zwolenników sportu wędkarskiego.

Turystom szukającym mocnych wrażeń proponuje się skoki spadochronowe oraz motolotnie i szybowce. Korzystanie z takich przyjemności jest możliwe w gminach Świeszyno, Ustronie Morskie oraz Sianów. W czasie trwania imprez są organizowane kursy z możliwością uzyskania licencji pilota motolotniowego. W lipcu na lotnisku w Bagiczu organizowane są motolotniowe Mistrzostwa Polski o Puchar Bałtyku.

Zachodniopomorskie cechuje bardzo intensywne wykorzystanie terenu dla celów wypoczynku. Region wyróżnia największa koncentracja wczasowiczów na jednostkę powierzchni. W pogodny letni dzień na wąskim pasie plaży zagęszczenie turystów sięga do 1000 osób/ha - tyle samo, co w wielkomiejskich osiedlach mieszkaniowych. Szerokie, piaszczyste plaże osłonięte ciągami wydm i bliskość lasów czyni polskie wybrzeże Bałtyku atrakcyjnym dla wypoczynku.

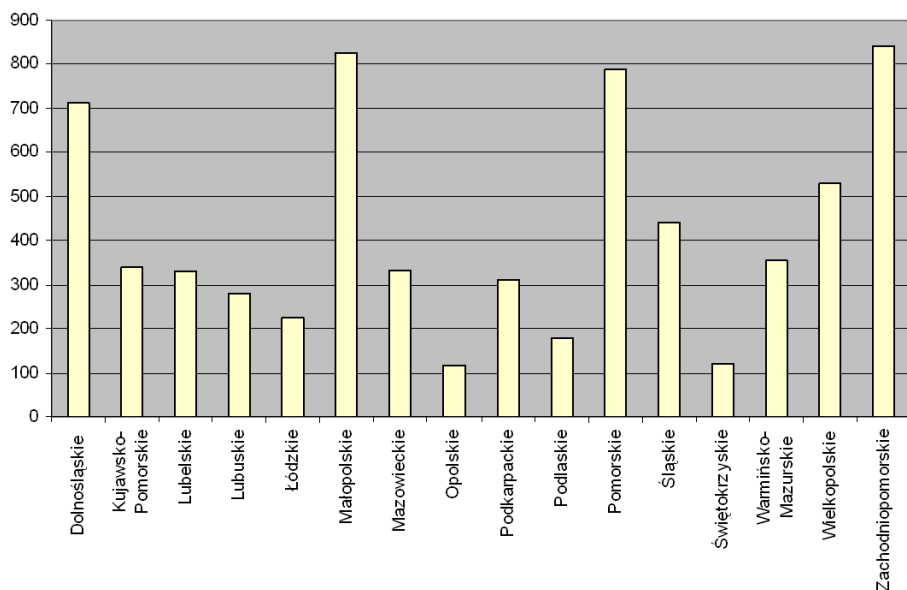
Według opinii Kruczka (2005) walory te jednak są ograniczone zarówno przez warunki klimatyczne (krótkie i często chłodne lata), jak i zanieczyszczenie wód, zwłaszcza w rejonach wielkich miast, portów czy przy ujściach rzecznych.

CHARAKTERYSTYKA INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ WOJEWÓDZTWA

Do najważniejszych elementów zagospodarowania turystycznego należy baza noclegowa. Według opinii Kruczka (2006) jej wielkość decyduje o możliwościach recepcyjnych miejscowości lub regionu. Bez bazy noclegowej praktycznie utrudniony jest rozwój turystyki, nawet jeżeli jakiś obszar wyróżnia się wybitnymi walorami turystycznymi. W połączeniu z innymi elementami zagospodarowania baza noclegowa tworzy w różnych typach przestrzeni turystycznej miejsca, ośrodki oraz strefy, które są odwiedzane przez turystów stale lub czasowo i gdzie znajdują oni możliwość zaspokojenia swoich potrzeb.

Jeszcze do niedawna zagospodarowanie turystyczne regionu zachodniopomorskiego było nierównomierne, a jego standard często niski. Większość bazy noclegowej pozostawała w dyspozycji zakładów pracy oraz związków zawodowych, tworząc tzw. bazę zamkniętą. Stosunkowo słabo była rozwinięta ogólnodostępna baza turystyczna. Jak zauważa Kruczek (2006), od 1989 roku obserwowany jest proces stopniowych przemian struktury własnościowej i funkcjonalnej bazy noclegowej. Wiązać to należy z transformacją systemu społeczno-gospodarczego Polski. Zjawiskiem towarzyszącym temu procesowi jest dynamiczny rozwój miejsc noclegowych i bazy towarzyszącej w obrębie sektora prywatnego. Powstało wiele hoteli i ośrodków rekreacyjnych o wysokim standardzie.

Obecnie województwo zachodniopomorskie ma bogatą i różnorodną bazę noclegową zbiorowego zakwaterowania. Charakteryzuje się ona przewagą ośrodków wczasowych, które oferują dużą liczbę miejsc noclegowych. Liczbę obiektów noclegowych w poszczególnych województwach Polski w 2005 roku przedstawiono na rycinie 6. Pod tym względem region zachodniopomorski zajmuje pierwsze miejsce w kraju.

Ryc. 6. Obiekty noclegowe w poszczególnych województwach Polski w 2005 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Internetu (www.intur.com.pl)

Według danych GUS, w 2005 roku na terenie województwa działało 840 obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania (Rocznik... 2005). W tabeli 1 zaprezentowano zestawienie bazy noclegowej Pomorza Zachodniego z podziałem na obiekty całoroczne oraz sezonowe.

Tabela 1.
 Baza noclegowa turystyki w województwie zachodniopomorskim w latach 2003-2005 – liczba obiektów

Obiekty	Rok		
	2003	2004	2005
Ogółem (szt.)	1011	914	840
Dynamika (%)	—	-9,6	-16,9
Całoroczne (szt.)	394	373	359
Udział (%)	38,9	40,8	42,7
Sezonowe (szt.)	617	541	481
Udział (%)	61,1	59,2	57,3

Źródło: opracowanie własne według danych z Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego (www.stat.gov.pl).

Liczba obiektów noclegowych ogółem zmniejszyła się w analizowanym okresie (2003-2005) w wartościach bezwzględnych o 171. W ujęciu dynamicznym

baza zbiorowego zakwaterowania województwa zachodniopomorskiego w stosunku do 2003 roku zmniejszyła się o 9,6% w 2004 r. oraz o 16,9% w 2005 roku Baza noclegowa w województwie zachodniopomorskim to przede wszystkim baza sezonowa.

W analizowanym okresie można zauważyć tendencję zmniejszania się bazy sezonowej z 61,1% w 2003 roku do 57,3% w 2005 roku Jest to zjawisko korzystne, świadczące o stabilizacji i umacnianiu się ośrodków noclegowych, a także wskazówka, że region w coraz większym stopniu dysponuje ofertą usług turystycznych przeznaczonych do wykorzystania przez cały rok. W województwie w 2005 r. obiekty całoroczne już stanowiły 42,7% ogółu ich liczby. Trwała, użytkowana całorocznie baza skupiona jest głównie w uzdrowiskach – Kołobrzeg, Świnoujście, Połczyn Zdrój, Międzyzdroje oraz w Szczecinie.

W tabeli 2 przedstawiono rozkład liczby obiektów noclegowych czynnych w poszczególnych miesiącach 2005 roku Najmniej obiektów było otwartych w styczniu (37,7%). W następnych miesiącach ich liczba rosła, osiągając apogeum w lipcu i sierpniu, w szczycie okresu wakacyjnego. Po sezonie, w kolejnych miesiącach nastąpił sukcesywny spadek liczby otwartych obiektów noclegowych, osiągając poziom 41,5% w listopadzie i grudniu.

Tabela 2.

Czynne obiekty noclegowe w województwie zachodniopomorskim według miesięcy w 2005 roku

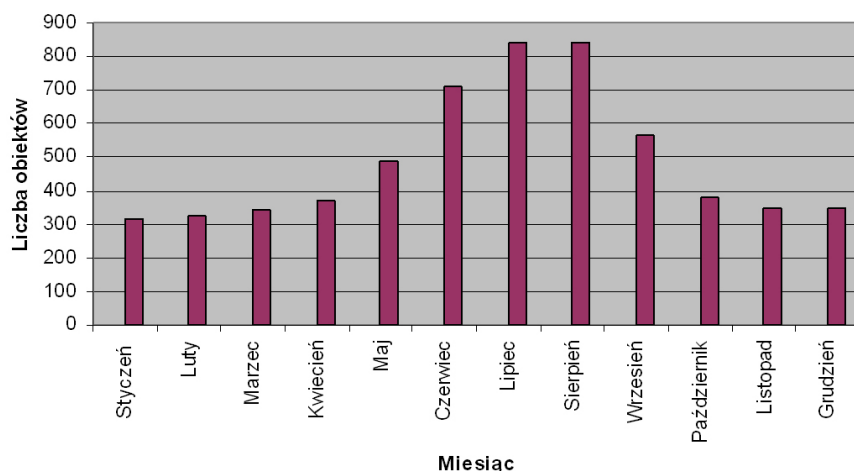
Miesiąc	Liczba czynnych obiektów noclegowych	Udział (%)
Styczeń	317	37,7
Luty	327	38,9
Marzec	343	40,8
Kwiecień	373	44,4
Maj	490	58,3
Czerwiec	711	84,6
Lipiec	840	100
Sierpień	840	100
Wrzesień	565	67,3
Październik	381	45,5
Listopad	349	41,5
Grudzień	349	41,5

Źródło: opracowanie własne według danych z Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego (www.stat.gov.pl).

Analiza danych zawartych w tabeli 2 wskazuje, że pod względem ruchu turystycznego najmniej aktywny jest pierwszy i czwarty kwartał.

Większość obiektów jest czynna w drugim i trzecim kwartale. Województwo zachodniopomorskie ze względu na walory przyrodnicze sprzyjające letniemu wypoczynkowi charakteryzuje się dominacją sezonu letniego w strukturze ruchu turystycznego. Najwięcej obiektów funkcjonuje w czerwcu, lipcu, sierpniu oraz wrześniu. Na podstawie tabeli 2 można dokładniej stwierdzić, że zasadniczy sezon turystyczny trwa od maja do października, tzn. wtedy, kiedy otwartych jest większość ośrodków noclegowych (> 50%).

Dane dotyczące rozkładu działalności obiektów noclegowych według miesięcy w 2005 roku przedstawiono dodatkowo na wykresie (ryc. 7).

Ryc. 7. Obiekty noclegowe w województwie zachodniopomorskim wg miesięcy w 2005 roku.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Internetu (www.intur.com.pl)

Zawarte w tabeli 2 dane wskazują, że najmniejsza liczba czynnych obiektów noclegowych została zarejestrowana w styczniu (317). Natomiast zgodnie z tabelą 1 przez cały rok było otwartych 359 ośrodków. Wskazana rozbieżność przypuszczalnie wynika z różnicy między deklarowanym statutem obiektu a faktyczną działalnością. Część obiektów zgłoszonych jako całoroczne zawieszają działalność w pierwszym kwartale (42 szt.).

Według informacji zgromadzonych przez GUS, w 2005 roku z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania w województwie zachodniopomorskim skorzystało ponad 1,5 mln turystów (Rocznik... 2005). Od 2003 do 2005 roku zanotowano nieznaczny, 4-procentowy wzrost liczby turystów odwiedzających ten region (tab. 3). Wśród korzystających przeważali Polacy (69,2%). Liczba turystów krajowych w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania zmalała

w 2004 roku o 1,2% w porównaniu z 2003 rokiem, a w 2004 i 2005 roku utrzymała się na zbliżonym poziomie. Natomiast liczba turystów zagranicznych zwiększyła się sukcesywnie - o 41,3% w analizowanym okresie (2003-2005).

Tabela 3.

Ruch turystyczny rejestrowany w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania województwa zachodniopomorskiego w latach 2003-2005 (tys.)

Status przyjeżdżających	Rok		
	2003	2004	2005
Ogółem	1 480,4	1 503,4	1 544,4
Polacy	1 143,4	1 073,7	1 068,1
cudzoziemcy	337,0	429,7	476,3
Udzielone noclegi ogółem	9 268,3	8 888,4	9 064,9
Polacy	7 743,4	6 953,5	6 804,5
cudzoziemcy	1 524,9	1 934,9	2 260,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Internetu (www.intur.com.pl).

Nieco inaczej kształtują się tendencje w odniesieniu do liczby udzielonych noclegów. Dane zawarte w tabeli 3 wskazują, że w latach 2003-2005 liczba noclegów udzielonych wszystkim turystom korzystającym z bazy noclegowej Pomorza Zachodniego oscyluje od 8888,4 mln w 2004 roku do 9268,3 mln w 2003 roku, osiągając w 2005 roku wartość pośrednią 9064,6 mln. Natomiast podział udzielonych noclegów ze względu na status turysty ujawnia wyraźną tendencję zmniejszania się liczby noclegów polskich turystów oraz rosnącą liczbę noclegów wykorzystywanych przez turystów zagranicznych.

Największym zainteresowaniem wśród gości korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania cieszą się hotele (ponad 502 tys. osób). Inne rodzaje obiektów, z których często korzystano to ośrodki wczasowe (ponad 404 tys. osób) i zakłady uzdrowiskowe (ponad 177 tys. osób). Ponadto dużą liczbę turystów (od 74 tys. do 30 tys. osób) zanotowano w obiektach niesklasyfikowanych, ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych, ośrodkach kolonijnych i ogólnodostępnych domkach turystycznych (tab. 4).

Spśród turystów zagranicznych korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania w województwie aż 58% wybrało hotele. Pozostali nocowali najczęściej w zakładach uzdrowiskowych (12,7%), ośrodkach wczasowych (10%), innych obiektach hotelowych (6,8%) oraz na kempingach (2,9%).

Baza gastronomiczna jest nieodłącznym elementem bazy noclegowej. Służy ona nie tylko turystom, ale także ludności zamieszkałej na stałe lub pracującej w miejscowościach regionu. Województwo zachodniopomorskie

dysponuje bazą gastronomiczną, na którą składa się wiele różnego typu barów i restauracji. Najbardziej jest to widoczne w szczycie sezonu. Najczęściej lokale gastronomiczne oferują dania kuchni polskiej, włoskiej, międzynarodowej oraz wegetariańskiej. Bardzo popularne są też potrawy z grilla oraz dania rybne.

Bazę gastronomiczną, wykorzystywaną na potrzeby ruchu turystycznego, można podzielić na ogólnodostępną i środowiskową. Z zasady środowiskowa baza żywieniowa występuje łącznie z ośrodkami bazy noclegowej i służy przebywającym tam osobom. Jej obiekty mają charakter stołówek czynnych tylko w porze wydawania posiłków. Baza ogólnodostępna służy również potrzebom mieszkańców. Podstawowym rodzajem obiektu umożliwiającego konsumpcję są zakłady gastronomiczne typu żywieniowego, które prowadzą sprzedaż wszystkich rodzajów potraw i napojów. Zalicza się do nich: restauracje, jadłodajnie, bary uniwersalne, bistra i bary mleczne. Zakłady gastronomiczne typu uzupełniającego świadczą ograniczone usługi o charakterze żywieniowym, stwarzają bardziej warunki do wypoczynku, spotkań towarzyskich i rozrywki. Są to: kawiarnie, bary kawowe, herbaciarnie, cukiernie oraz winiarnie.

Tabela 4.

Liczba osób korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania województwa zachodniopomorskiego według rodzaju bazy w 2005 r. (osoba)

Rodzaj obiektu	Liczba korzystających	
	ogółem	cudzoziemcy
Wszystkie obiekty	1 544 400	476 269
Hotele razem	502 320	277 817
Motele	13 486	1 976
Pensjonaty	17 090	6 490
Inne obiekty hotelowe	110 133	32 670
Domy wycieczkowe	4 919	265
Schroniska młodzieżowe	236	0
Ośrodki wczasowe	404 863	47 689
Ośrodki kolonijne	46 024	876
Ośrodki szkoleniowo- wypoczynkowe	70 942	11 708
Domy pracy twórczej	5 430	472
Ogólnodostępne domki turystyczne	30 685	3 509
Kempingi	28 589	14 076
Poła biwakowe	29 649	5 684
Ośrodki wypoczynku sobotnio-niedzielnego	1 401	0
Zakłady uzdrowiskowe	177 019	60 834
Inne obiekty niesklasyfikowane	74 149	9 559

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Internet (www.intur.com.pl).

Elementami bazy gastronomicznej są również punkty gastronomiczne. Jak zaznaczają Lijewski i in. (2002) ich cechą charakterystyczną jest większa niż w wypadku zakładów gastronomicznych elastyczność, dostosowana do zmieniającego się w czasie i przestrzeni nasilenia ruchu turystycznego. Czynne są one często tylko w szczycie sezonu.

Placówki gastronomiczne w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania województwa zachodniopomorskiego zestawiono syntetycznie w tabeli 5. Gastronomia hotelarska w województwie zachodniopomorskim obejmowała w 2005 roku 794 placówki funkcjonujące w bazie zakwaterowania zbiorowego (spadek w stosunku do 2004 roku o 2,1%).

Tabela 5.

Placówki gastronomiczne w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania województwa zachodniopomorskiego w latach 2003-2005

Obiekty	Rok		
	2003	2004	2005
Ogółem	806	804	794
Restauracje	108	111	127
Bary i kawiarnie* ¹	253	263	256
Stołówki	365	370	344
Punkty gastronomiczne**	80	60	67

* Do barów i kawiarni zaliczono także winiarnie, piwiarnie, jadalnie.

** Do punktów gastronomicznych zaliczono także smażalnie, pijalnie, lodziarnie, bufety.

Źródło: *Rocznik statystyczny 2005 i 2006 województwa zachodniopomorskiego.*

Najwięcej było stołówek (344) oraz barów i kawiarni (256), a następnie restauracji (127) i punktów gastronomicznych (67). Obiekty hotelowe regionu zachodniopomorskiego są całoroczne i również w ciągu roku oferują całodienne wyżywienie. W latach 2003-2005 uległa ograniczeniu gastronomia hotelarska na Pomorzu Zachodnim. Zmniejszyła się liczba placówek gastronomicznych w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania, przy czym wzrosła liczba restauracji o 2,6%. Nastąpił niewielki spadek barów i kawiarni, załedwie o 0,5%, porównując rok 2004 z 2005. Liczba stołówek w 2005 roku zmniejszyła się o 2,7% w porównaniu z rokiem poprzednim.

Województwo zachodniopomorskie - ze względu na szczególne walory turystyczne (wybrzeże morskie z czystymi plażami, jeziora, rzeki, zwarte kompleksy leśne, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe itp.) - należy do obszarów Polski, które są najchętniej odwiedzane przez turystów, zarówno krajowych, jak i zagranicznych (Przeгляд... 2000).

Przez pojęcie turystyka krajowa rozumie się podróże mieszkańców po własnym kraju (Kompendium... 2005). W latach 2003-2005 zaobserwowano spadek liczby przyjazdów turystów krajowych do województwa zachodniopomorskiego. Podobne tendencje zaobserwowano w całej turystyce krajowej. Zjawisko to charakteryzują dane zawarte w tabeli 6. Główny Urząd Statystyczny sporządza comiesięczne raporty o wielkości ruchu granicznego na podstawie jego rejestracji przez Straż Graniczną. Jak podaje Gołembski (2005), ewidencja obejmuje liczbę przekroczeń granicy w podziale na przejścia graniczne, kierunek i rodzaje ruchu (oddzielnie dla mieszkańców Polski i cudzoziemców).

Tabela 6.

Rozmieszczenie krajowego ruchu turystycznego (wszystkie wyjazdy - mln wizyt)

Rok	Zachodniopomorskie	Ogółem (cała Polska)
2003	3,6	48,4
2004	2,6	40,7
2005	2,4	35,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Internet (www.intur.com.pl).

W tabeli 7 zestawiono charakterystykę ruchu turystów zagranicznych, którzy w latach 2003-2005 odwiedzili województwo zachodniopomorskie. W analizowanym okresie najliczniej przebywali tu Niemcy (243-350 tys.), w dalszej kolejności mieszkańcy Danii (27-46 tys.) oraz Szwecji (15-23 tys.). Wymienieni pochodzą więc z północno-zachodnich państw sąsiadujących z Polską i województwem zachodniopomorskim. Ta grupa całkowicie dominowała w zagranicznym ruchu turystycznym. Następną grupę (1-8 tys.) tworzyli przyjeżdżający z Holandii, Wielkiej Brytanii, Włoch, Francji, Belgii, Hiszpanii, Litwy, Czech i Austrii. Najmniejsza liczba odwiedzin (poniżej 1 tys.) obejmowała turystów z Finlandii, Irlandii, Słowacji, Węgier, Portugalii, Grecji oraz Luksemburga.

Tabela 7.

Liczba przyjazdów turystów zagranicznych do województwa zachodniopomorskiego (osoby)

Kraj	Rok		
	2003	2004	2005
Austria	951	1 404	1 355
Belgia	1 494	1 857	2 158
Dania	27 416	41 854	46 187
Finlandia	489	729	796
Francja	2 570	3 556	3 520

Grecja	191	284	297
Hiszpania	738	1 225	1 409
Irlandia	185	242	523
Luksemburg	85	104	136
Holandia	6 983	8 079	8 953
Niemcy	243 131	313 718	349 716
Portugalia	72	266	268
Szwecja	15 079	19 271	22 829
Wielka Brytania	2 384	3 482	4 832

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Ruch turystyczny z Niemiec charakteryzuje się także znaczną intensywnością pod względem dynamiki przyrostu w wartościach bezwzględnych. W okresie między 2003 a 2005 rokiem przybyło do województwa o 200 tys. nowych turystów, czyli ponad 10 razy więcej niż z któregośkolwiek z pozostałych państw.

Największą dynamiką przyrostu odwiedzin w wartościach względnych w omawianym okresie (2003-2005) charakteryzowali się turyści z Wielkiej Brytanii (102,7%), Danii (68,5%), Szwecji (51,4%), a następnie z Niemiec (43,8%). Nieco mniejszą dynamiką wykazali się Belgowie (42,4%), Holendrzy (28,2%) oraz mieszkańcy Francji (27%).

ANALIZA SWOT RYNKU TURYSTYCZNEGO WOJEWÓDZTWA

Przedstawiona wcześniej charakterystyka walorów turystycznych oraz stanu infrastruktury turystycznej zachodniopomorskiego jest dobrą podstawą do ujęcia syntetycznego zasadniczych cech rynku turystycznego województwa. Dogodnym narzędziem, które pozwala na takie posumowanie jest analiza SWOT. Jest to kompleksowa metoda służąca do porządkowania informacji, badania otoczenia oraz wnętrza analizowanego obiektu, tzn. występujących w jego otoczeniu szans i zagrożeń oraz słabych i mocnych stron (Bobiak i in. 2005). Przedmiotem analizy może być przedsiębiorstwo, inwestycja lub dowolna organizacja. Zastosowanie analizy SWOT nie ma praktycznie ograniczeń, ponieważ można posłużyć się nią do dowolnego zdarzenia ze sfery działalności człowieka. Głównym celem analizy SWOT jest określenie aktualnej i perspektywicznej pozycji przedmiotu analizy oraz prognoza strategii postępowania. Zakres czynników, które mają wpływ na przedmiot

analizy jest bardzo szeroki. Z jednej strony są to czynniki zewnętrzne i wewnętrzne oceniane jako wpływające pozytywnie lub negatywnie. Skuteczna ich identyfikacja jest podstawą prawidłowej analizy SWOT. Pomocnym narzędziem identyfikacji tych czynników jest schemat dzielący czynniki analizy SWOT na cztery kategorie:

- zewnętrzne pozytywne (szanse) – są to kluczowe czynniki w otoczeniu, które pozwolą na utrzymanie pozycji, a jednocześnie osłabią zagrożenia. Atrakcyjne sytuacje, jakie stwarza otoczenie, dzięki którym można zdobyć przewagę na rynku (np. wzrost popytu na produkt, udana kampania reklamowa);
- zewnętrzne negatywne (zagrożenia) – czynniki, które są przeszkodą dla utrzymania pozycji lub rozwoju (np. zmiana systemu podatkowego, rosnąca konkurencja na rynku, produkty substytucyjne);
- wewnętrzne pozytywne (mocne strony) – analiza obecnego potencjału; atuty, które w sposób pozytywny wyróżniają z spośród konkurencji;
- wewnętrzne negatywne (słabe strony) – czynniki, które mogą blokować rozwój w przyszłości; szybkie i obiektywne rozpoznanie słabych stron umożliwi ograniczenie ich wpływu negatywnego (www.biznesplan.com.pl).

Jak zauważają Bombiak i in. (2005) ogólne wytyczne analizy SWOT są proste, choć jednocześnie trudne w realizacji, to znaczy:

- wykorzystać szanse,
- unikać zagrożeń,
- opierać się na mocnych przesłankach,
- wzmacniać słabe strony.

Ocenę aktualnej sytuacji rynku turystycznego województwa zachodnio-pomorskiego przeprowadzono na podstawie informacji zawartych w niniejszym opracowaniu, uzupełnionych materiałami niepublikowanymi (Materiały... 2006 a) oraz wywiadem z pracownikami Regionalnego Centrum Promocji Turystyki w Koszalinie. Syntetycznie wyniki badania zestawiono zgodnie z metodyką SWOT w tabeli 8.

Tabela 8 wskazuje na zróżnicowany potencjał turystyczny regionu. Silne strony w niewielkim stopniu przeważają nad słabymi. Główne atuty województwa zachodniopomorskiego to przede wszystkim walory przyrodnicze oraz korzystne położenie przygraniczne (w sąsiedztwie rynków niemieckiego i skandynawskiego). Warto jednak podkreślić, że stopień atrakcyjności tych walorów zależy w dużej mierze od nowoczesnej infrastruktury turystycznej. Walory przyrodnicze pasa nadmorskiego czy pojezierzy można ocenić jako bardzo atrakcyjne dla rynku krajowego, natomiast dla rynku europejskiego – jako średnio zachęcające.

Tabela 8.

Analiza SWOT rynku turystycznego województwa zachodniopomorskiego

Mocne strony	Słabe strony
<p>Atrakcyjne walory przyrodnicze, w tym: morze, czyste powietrze, ekologiczne środowisko, zabijki, jeziora, parki narodowe i krajobrazowe</p> <p>Położenie geograficzne - bliskość z rynkiem niemieckim i skandynawskim</p> <p>Walory lecznicze i uzdrowiskowe</p> <p>Dobry stan bazy noclegowej</p> <p>Zróżnicowanie pod względem cen i rodzaju usług</p> <p>Dość liczne szlaki turystyczne</p> <p>Bogata oferta imprez kulturalnych, sportowych i turystycznych, organizowanych w większych miejscowościach województwa</p> <p>Wzrastająca aktywność gospodarcza, społeczna mieszkańców województwa,</p> <p>Współpraca gmin i powiatów z partnerami zagranicznymi w zakresie rozwoju turystyki i produktów turystycznych</p>	<p>Nieodpowiednie przygotowanie kadr turystycznych (słaba znajomość języków obcych, niski poziom szkolnictwa dla turystyki)</p> <p>Niski poziom informacji turystycznej</p> <p>Słaba dostępność komunikacyjna (stan dróg, zamykanie linii kolejowych, niedostateczna liczba parkingów)</p> <p>Niewystarczająca promocja</p> <p>Sezonowość („krótki sezon”)</p> <p>Nierównomierne rozmieszczenie ruchu turystycznego</p> <p>Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna (centra rozrywki, parki wodne), umożliwiająca wypoczynek turystom niezależnie od wahań pogody</p> <p>Zbyt słabe przystosowanie infrastruktury turystycznej dla potrzeb osób niepełnosprawnych</p>
Szanse	Zagrożenia
<p>Możliwość rozwoju różnorodnych form turystyki, takich jak: kwalifikowana, wiejska, krajoznawcza, zdrowotna, kongresowa</p> <p>Organizacyjna działalność Zachodniopomorskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej</p> <p>Rozwój współpracy międzynarodowej, transgranicznej i międzyregionalnej</p> <p>Duży potencjał rynku europejskiego i stosunkowo duży rynek krajowy</p>	<p>Konkurencyjność niemieckiego i skandynawskiego rynku turystycznego</p> <p>Bogata oferta turystyki zagranicznej na rynku krajowym</p> <p>Miejscowe przeciążenie środowiska w wyniku zbyt dużego napływu turystów</p> <p>Mała koncentracja działań marketingowych oraz wydatków środków finansowych na promocję</p> <p>Niski stopień integracji społeczno-politycznej regionu (w odniesieniu do powiatów i gmin byłych województw szczecińskiego i koszalińskiego)</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonych informacji z Regionalnego Centrum Promocji Turystyki w Koszalinie i literatury.

Czynnikiem decydującym o słabych stronach województwa jest duża sezonowość popytu turystycznego, na co mają wpływ warunki klimatyczne oraz słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna. Słabą stroną jest również pogarszająca się dostępność transportowa (zamykanie linii kolejowych i likwidacja połączeń), ponadto pogarszająca się jakość dróg, a także niewielka liczba parkingów. Wymienione czynniki wpływają niekorzystnie na rozwój turystyki na tym obszarze.

Dużą szansą jest niewątpliwie ustalenie strategii rozwoju turystycznego w zakresie kształtowania produktu markowego, a następnie jego promocja i dystrybucja. Skuteczność działań promocyjnych powinna wspierać dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna (w tym turystyczna), zapewniona dostępność komunikacyjna oraz właściwa lokalizacja, będąca pewnym rodzajem specyficznego i unikatowego wyróżnika dla omawianego regionu.

Konkurencja ze strony rynku niemieckiego i skandynawskiego, a także województw sąsiednich jest niewątpliwie znaczącym zagrożeniem. Konkurencję stanowi też bogata oferta turystyki zagranicznej na rynku krajowym.

Przeprowadzona analiza SWOT wskazuje, że województwo zachodniopomorskie, mimo licznych zagrożeń i słabych stron, ma szansę uczynienia z turystyki jednej z głównych dziedzin rozwoju gospodarczego. Wskazują na to możliwości i mocne strony rynku turystycznego. Istnieje zatem duża okazja na coraz większe zainteresowanie regionem mieszkańców aglomeracji poza wojewódzkich oraz turystów zagranicznych w przyszłości.

PRZEWIDYWANE KIERUNKI ROZWOJU INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ WOJEWÓDZTWA

Jednym z najważniejszych zadań władz samorządowych województwa jest programowanie rozwoju podległego regionu. Jego realizacja odbywa się na podstawie ustawy z dnia 5.06.1998 roku o samorządzie województwa. Wymaga ona opracowania dokumentu określającego strategię rozwoju województwa. Dokument ten ustala kierunki rozwoju i wytycza cele, które mają być osiągnięte przez województwo w założonym horyzoncie czasowym. Strategia rozwoju województwa zachodniopomorskiego do 2015 roku została przyjęta przez Sejmik Województwa uchwałą nr XVI/147/2000 w dniu 23 października 2000 roku. Określa ona również miejsce i funkcje turystyki w przyszłej strukturze społeczno-gospodarczej regionu.

W województwie zachodniopomorskim turystyka jest działem gospodarki, który ma duże możliwości rozwoju, zwłaszcza turystyka aktywna i specjalistyczna (piesza, wodna, rowerowa, konna, lotnicza), przygraniczna i morska, a na terenach wiejskich agroturystyka i ekoturystyka. Rozwojowi tego sektora sprzyja bogactwo walorów przyrodniczych i kulturowych, które wpływają na atrakcyjność regionu.

Celem strategii województwa jest rozwój infrastruktury oraz tworzenie atrakcji pozwalających na trwałe przedłużenie sezonu turystycznego i podniesienie

konkurencyjności produktów markowych. W ramach przyjętej strategii są podejmowane lub zostaną podjęte następujące działania operacyjne:

- budowa oraz modernizacja systemu marin i przystani wokół Bałtyku, Zalewu Szczecińskiego oraz wzdłuż Odry (w tym Wolin, Kołobrzeg, przebudowa nadbrzeża portu w Świnoujściu, kontynuacja inwestycji w Darłowie, Mrzeżynie, Dziwnowie, Gryfinie, Widuchowej),
- rozwój Szczecina jako centrum żeglarstwa - zwiększenie liczby miejsc postojowych poprzez rozbudowę przystani nad jeziorem Dąbie Małe, rozbudowę przystani nad jeziorem Dąbie i przy nabrzeżu Wałów Chrobrego,
- rozwój ośrodków turystyki i sportów wodnych na terenach pojeziernych, wzmocnienie ich pozycji w ofercie dla młodzieży,
- tworzenie oznakowanych i przygotowanych tras oraz szlaków rowerowych, w tym trasy międzynarodowej „Tysiąca Jezior”, punktów informacji turystycznej,
- utworzenie parków tematycznych wpływających na przedłużenie sezonu (np. Parku Kultur Bałtyckich, który obejmowałby wioskę, grodzisko oraz port Wikingów),
- rozwój centrum konferencyjno-wystawienniczego o randze europejskiej w Szczecinie oraz regionalnego w Koszalinie i Kołobrzegu,
- rozwój kompleksowych, całorocznych centrów sportu i turystyki aktywnej, w tym z zapleczem do jazdy konnej, nauki gry w golfa, boiskami sportowymi, basenem, wypożyczalnią sprzętu (rowery, kajaki),
- rozwój archeologii edukacyjnej oraz oferty imprez kulturalnych,
- modernizacja bazy noclegowej, polegająca w szczególności na zwiększeniu liczby hoteli i ośrodków z zapleczem sportowym, wodno-rekreacyjnym, rozrywkowym, sanatoryjnym oraz szkoleniowo-konferencyjnym, pozwalającym na przedłużenie sezonu,
- rozwój atrakcji zdrojowych oraz plażowych, a także systemu udogodnień - wygodne zejścia na plaże, zaplecze typu kabiny prysznicowe, przebieralnie oraz toalety.

Problematyka rozwoju turystyki jest ujmowana również w planach rozwojowych poszczególnych gmin i miast województwa, w różnych horyzontach czasowych, zazwyczaj w długookresowym do 2015-2020 roku, rzadziej w perspektywie kilku lat. Przykładem takich opracowań jest Strategia rozwoju powiatu koszalińskiego na lata 2005-2015. Opracowanie to jest spójne ze strategią rozwoju województwa zachodniopomorskiego i prezentuje bardziej

szczegółowo zamierzenia inwestycyjne dotyczące całego powiatu, jak również poszczególnych gmin wchodzących w jego skład. W jaki sposób poszczególne jednostki samorządowe powiatu tworzą własne wizje rozwoju, ilustrują poniższe przykłady wybranych gmin (Będzino, Biesiekierz, Polanów, Sianów) oraz miasta (Darłowo), które w planach rozwoju i rozbudowy stawiają przede wszystkim na turystykę.

Gmina Będzino plany inwestycyjne opiera na podstawowym atucie, którym jest dostęp do morza i do jeziora Jamno - dziewiątego w kraju pod względem powierzchni (2240 ha). W celu zagospodarowania jeziora przewiduje się budowę:

- drogi dojazdowej do jeziora,
- parkingów dla turystów zmotoryzowanych,
- przystani do uprawiania sportów wodnych,
- infrastruktury turystycznej.

Plan zakłada również wybudowanie kompleksu domków rekreacyjnych nad brzegiem jeziora Jamno w pobliżu Podamirowa. Na terenie 20 ha, będących własnością prywatną rolników, powstanie około 200 domków z bezpośrednim dostępem do jeziora oraz z pomostami dla sprzętu wodnego. W planach jest także wybudowanie hoteliku, punktów małej gastronomii i sklepu. W miejscowości Pleśna, nad morzem oferuje się 25 ha gruntów pod zabudowę pensjonatową i jednorodziną. W Łasinie Koszalińskim w odległości 1 km od morza zostanie przeznaczonych 35 ha gruntów pod zabudowę pensjonatową i jednorodziną. Obie miejscowości oferują bezpośredni lub bliski dostęp do morza, oddzielonego pięknym pasmem wysokich wydm, szeroką plażę, dziką roślinność oraz las sosnowy.

W miejscowości Jamno i Łabusz, nad jeziorem Jamno wydzielono 20 ha gruntów do zagospodarowania pod centrum rekreacyjno-sportowe i turystyczne. Grunty są własnością osób fizycznych. W Łabuszu jest możliwość wybudowania klubu jachtowego, stworzenia wypożyczalni sprzętu wodnego i sportowego oraz przystosowania planowanych obszarów rezerwatu nad jeziorem Jamno do ruchu turystycznego. Jamno i Łabusz to miejscowości mające doskonałe warunki do uprawiania sportów wodnych.

Region gminy Będzino jest również atrakcyjny z punktu widzenia turystyki wycieczkowej: wędrówek pieszych, rowerowych, turystyki samochodowej, jazdy konnej. Każdego roku powiększa się liczba dostępnych szlaków turystycznych. W przyszłości, w porozumieniu z sąsiednimi gminami, ma powstać sieć szlaków pieszych i rowerowych, z miejscami odpoczynku, które umożliwią organizowanie wypraw jednodniowych i dłuższych. Przewiduje się także budowę wypożyczalni rowerów i innego sprzętu sportowego.

Plan rozwoju jest oparty nie tylko na własnych środkach finansowych, ale też dotacjach zagranicznych i być może pożyczce z Banku Światowego. Realizacja przedsięwzięcia jest rozłożona w czasie i uwarunkowana możliwościami finansowymi, ale wykonanie tego planu uczyni gminę w pełni atrakcyjną turystycznie. Równoległe do zamierzeń inwestycyjnych władz gminy rozwija się agroturystryka, przybywa ładnych zadbanej gospodarstw, spełniających wymogi najbardziej nawet wymagających turystów. Urząd Gminy Będzino, zachęcając potencjalnych inwestorów krajowych i zagranicznych, oferuje ulgi podatkowe. Możliwe są jeszcze zniżki oraz ulgi zagwarantowane ustawą o podatku rolnym z 15 listopada 1984 roku

Na rozwój turystyki stawia również gmina Biesiekierz. Jej plany inwestycyjne przewidują:

- rekultywację i ekoturystyczne zagospodarowanie Jeziora Parnowskiego,
- zaprojektowanie infrastruktury ekologicznej: szlaków pieszych, rowerowych, przystani kajakowej na rzece Radew,
- zmianę w planie zagospodarowania przestrzennego gminy w celu przeznaczenia pod inwestycje gruntów położonych wzdłuż drogi ekspresowej nr 6.

Atutami gminy jest dogodne położenie wzdłuż drogi nr 6 Gdańsk-Szczecin, czysta rzeka, jezioro, lasy i bliskość morza, a także bezpośrednie sąsiedztwo z Koszalinem oraz dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna, która stwarza dogodne warunki do rozwoju bazy turystycznej.

W Gminie Polanów do inwestycji priorytetowych należy kompleksowe zagospodarowanie zbocza Góry Warblewskiej (pow. 1,44 ha) w Polanowie. Przewiduje się budowę wyciągu narciarskiego sztucznie zaśnieżanego, całorocznej rynny saneczkowej oraz wieży widokowej. Inwestycja jest kontynuacją narciarskich tradycji Polanowa. Dla inwestorów są przewidziane ulgi podatkowe w pierwszych 3 latach działalności, uregulowane warunki formalno-prawne oraz pomoc samorządu lokalnego. Opracowana koncepcja programowo-przestrzenna zespołu obiektów sportowo-rekreacyjnych przy Zalewie Polanowskim zakłada budowę:

- wymiarowego boiska do piłki nożnej z 6-torową bieżnią i trybunami ziemnymi na ok. 300 miejsc siedzących, boiska do koszykówki, siatkówki i budowę kortów tenisowych,
- obiektu socjalno-technicznego obsługującego boiska i korty,
- stacji wodnej z pomostem dla sprzętu wodnego (rowery wodne i łodzie wędkarskie),
- pola kampingowo-namietowego z miejscem na ognisko,
- parkingu, drogi dojazdowej i chodników,
- wielofunkcyjnej sali sportowo-rekreacyjnej z szatniami i częścią socjalną.

Teren miasta i gminy Sianów obejmuje powierzchnię 22,678 ha, a liczba mieszkańców wynosi 13 152 osób. Sianów jest gminą o charakterze przeważnie rolniczym. Istniejący przemysł jest nieznaczny, stąd brak czynników wpływających na degradację środowiska naturalnego. Tereny miasta i gminy Sianów charakteryzują się zróżnicowaną budową geologiczną, co ma wpływ na atrakcyjność krajobrazu-szerokie i płaskie doliny rzek, ciekawa szata roślinna, znaczne obszary lasów. Część gminy położona jest na terenie obszaru krajobrazu chronionego - Koszalińskiego pasa nadmorskiego. Ważną zaletą jest położenie gminy 10 km od Koszalina, wzdłuż drogi krajowej nr 6 Szczecin-Gdańsk. Bliskie położenie miasta i gminy Sianów od brzegu morskiego, w sąsiedztwie wielkich kompleksów leśnych, sprzyja rozwojowi turystyki. Według materiałów opracowanych przez Starostwo Powiatowe w Koszalinie, Wydział Inwestycji, Współpracy i Rozwoju (2006 a) do priorytetowych zadań rozpoczętych w ostatnim okresie należą:

- Budowa kanalizacji sanitarnej Sianów-Osieki. Jest to inwestycja, która obejmuje znaczny obszar gminy. Służy rozwojowi rynku pracy i likwidacji bezrobocia. Umożliwia stworzenie bogatej oferty dla potencjalnych inwestorów w zakresie rozwoju turystyki i realizacji zabudowy letniskowej w obrębie jeziora Jamno w bezpośrednim sąsiedztwie morza. Ponadto wykonanie tego zadania umożliwi likwidację starych często nieuszczelnionych zbiorników bezodpływowych w obrębie istniejącej zabudowy i tym samym wpłynie na poprawę środowiska naturalnego i ochronę wód zlewni jeziora Jamno.
- Budowa wodociągu Kędzierzyn-Gorzebadź. Wykonanie tego zadania umożliwi zaopatrzenie w wodę mieszkańców wsi. Pozwala również na rozszerzenie oferty dla potencjalnych inwestorów.
- Budowa hali sportowej w Sianowie. Gmina, wprowadzając reformę oświaty w szkole podstawowej nr 1, tworzy jedyne na obszarze gminy gimnazjum. Szkoła jest centrum i praktycznie jedynym ośrodkiem życia społecznego i kulturalnego w mieście. Ma ponad 50-letnią tradycję i znaczące osiągnięcia sportowe.

Według strategii opracowanej przez Urząd Miejski w Darłowie planowane inwestycje w tym mieście obejmą w latach 2007-2013 (Materiały... 2006 b):

- Turystyczne rozwiązanie komunikacyjne w DarłóWKu Wschodnim – II etap. Celem jest przebudowa ul. Słowiańskiej z poszerzeniem ciągu spacerowego i budową miejsc parkingowych oraz budowa ulic Conrada, Kąpielowej oraz ulicy Bałtyckiej i Wczasowej. Szacunkowy koszt inwestycji drogowych ma wynieść 3 mln złotych.

- Budowę hali sportowo-widowiskowej zlokalizowanej przy ul. Sportowej w ramach kompleksu obiektów sportowo-rekreacyjnych, zarządzanych przez Ośrodek Sportu i Rekreacji w Darłowie. Hala będzie sąsiadować z nowoprojektowaną obwodnicą na trasie Koszalin-Ustka.
- Utworzenie centrum kultury. Celem projektu jest budowa obiektu zlokalizowanego między ulicami Traugutta a Rzemieślniczą, w pobliżu rzeki Wieprzy. Obiekt ma być dwukondygnacyjny, bez barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych. W centrum będą się znajdować m.in.: sala multimedialna do projekcji kinowych, konferencji, spektakli teatralnych, wystaw artystycznych, siedziby organizacji pozarządowych oraz miejskiej biblioteki publicznej. Planowane jest również zagospodarowanie terenów przyległych, tj. budowa ul. Traugutta wraz z miejscami parkingowymi i stworzenie bulwaru spacerowego nad brzegiem rzeki. Szacunkowy koszt inwestycji to 4,5 mln złotych.
- Turystyczne zagospodarowanie plaży w Darłówie Wschodnim. Projekt, który zamierza zrealizować Darłowo, przewiduje zagospodarowanie terenu między latarnią morską a tzw. pierwszym wejściem na plażę. Falochron brzegowy zostanie poszerzony poprzez dobudowanie specjalnej przylegającej do niego konstrukcji. W ten sposób powstanie nadmorska promenada spacerowa oświetlona nocą. Do jej części będzie przylegać trybuna pełniąca jednocześnie rolę schodów. Przed trybuną zostaną zlokalizowane boiska do gry w plażową piłkę siatkową. Przez teren przechodzić będzie bulwar spacerowy z ławkami i oświetleniem. Część traktu spacerowego będzie powiększona o placik wypoczynkowy z fontanną i elementami małej architektury. Skwer zostanie osłonięty przezroczystą kurtyną chroniącą od północnego wiatru. Dodatkowo przy latarni morskiej zaprojektowany został budynek, który może pełnić funkcję gastronomiczną bądź oferować usługi związane np. z informacją turystyczną. Szacunkowy koszt inwestycji to 800 tys. złotych.

Dokument opisujący strategię województwa, uszczegółowiony planami rozwoju powiatów oraz gmin, jest ważnym narzędziem wspierającym promocję regionu. Dzięki niemu potencjalni inwestorzy mogą właściwie zidentyfikować potrzeby województwa, zyskując wiedzę o potencjale całego regionu lub wybranych obszarów oraz o oczekiwaniach jego władz i mieszkańców. Promocja regionu na podstawie strategii ma także znaczenie dla budowania ogólnego wizerunku województwa, co pomaga przyciągnąć turystów z kraju i zagranicy.

Według Dyląga (2006) promocję regionu wzmacnia stosowanie jednolitej, dobrze zaplanowanej strategii reklamy dla całego regionu. W celu skutecznego promowania województwa i dotarcia do potencjalnych turystów oraz inwestorów stworzono Strategię marki województwa zachodniopomorskiego. Dobra marka zwiększa rozpoznawalność i atrakcyjność obszaru w oczach innych. Jej główne zadanie polega na podkreślaniu elementów przewagi konkurencyjnej regionu oraz wytworzeniu pozytywnego obrazu województwa poza jego terenem. Dla marki zachodniopomorskiej zaplanowano ofensywną kampanię reklamową, w pierwszej kolejności na terenie województwa, a następnie na obszarze całego kraju. Takie działania promocyjne będą stymulowały także wzrost gospodarczy w regionie, przyczyniając się do poprawy jakości życia oraz ukształtowania dumy mieszkańców z przynależności do województwa zachodniopomorskiego.

SUMMARY

ANALYSIS OF TOURISTIC'S MOVEMENT IN YEARS 2003-2005 ON BACKGROUND OF NATURAL CONDITIONS AND CULTURAL ZACHODNIOPOMORSKIE PROVINCE

Province possesses numerous natural favourable values development of tourism in this region. In work natural features were talked over as well as cultural, which causes, that domestic tourists as well as foreign in terrains of this province visit larger number more and more. This of seashores' talented areas concerns to this into natural way, but also considerably distant terrains from coast. In this regions specialized using tourism develops different trumps depression moire, sand and sun. Characteristic of touristics' values of province became recapitulate analysis it presents SWOT, which in form strong and weak sides of this region as well as chances and threats, which appear into him. Introduced in work analysis of numerical relate intensity of touristic's movement in years 2003-2005 it shows, that place has moderated, but solid increase of number of foreign tourists, particularly from directly neighbouring countries. However visits of national tourists keep solid level relatively. It was executed also for studied period of analysis of changes in touristic's infrastructure, in peculiarity in hostel's base as well as gastronomy's. In final part of study unrolling intention touristic infrastructure in perspective to year was talked over 2015, captured in strategy of development of province. Character of plans of developmental choose communes of koszalińskiego administrative district was introduced also, which they based one's sewed on development about possessed natural favourable values tourism.

BIBLIOGRAFIA

1. Bombiak E., Chyłek M., Multan E. (2005): *Kompleksowe metody analizy strategicznej*. Wyd. Akad. Podl., Siedlce.
2. Dyląg B. (2006): *Promocja marki regionu*. Wiad. Turyst. 102 (24), 14-15.
3. *Gościnny region* folder reklamowy (2005): Gmina Będzino.
4. *Kompendium wiedzy o turystyce*. Red. G. Gołębski. (2005). PWN, Warszawa.
5. Kosacki J.M., Kucharski B. (2005): *Pomorze Zachodnie. Przewodnik po miejscach ładnych i ciekawych*. KURPISZ, Poznań.
6. Kruczek Z. (2005): *Polska geografia atrakcji turystycznych*. Proksenia, Kraków.
7. Kruczek Z. (2006): *Obsługa ruchu turystycznego*. Proksenia, Kraków.
8. Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J. (2002): *Geografia turystyki Polski*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
9. Materiały niepublikowane (2006a): *Strategia Rozwoju Powiatu Koszalińskiego na lata 2005-2015*. Starostwo Powiatowe w Koszalinie, Wydział Inwestycji, Współpracy i Rozwoju. Koszalin.
10. Materiały niepublikowane (2006 b): *Strategia Rozwoju Darłowa 2007-2013*. Urząd Miejski w Darłowie. Darłowo.
11. *Przegląd statystyczny woj. Zachodniopomorskiego* (2000): Red. J. Zawadzki. Szczecin, z.2.
12. *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2005 i 2006 r.*
13. Ustawa z 24 lipca 1998r. Dz. U. nr 96, poz. 603.
14. Wielocha A. (2000): *Kanon krajoznawczy Polski*. PTTK „Kraj”, Warszawa.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

www.biznesplan.com.pl
www.info.darlowo.pl
www.intur.com.pl
www.klub2cv.koszalin.pl
www.koszalin.pl
www.miedzyzdroje.pl
www.naszekaszuby.pl
www.parkwodny.net
www.polska.pl
www.rozawiatrow.pl
www.stat.gov.pl
www.ums.gov.pl
www.um.swinoujscie.pl
www.wikipedia.org

DR MAREK TABERT

Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania

e-mail: MTabert@woodcock.au.poznan.pl